

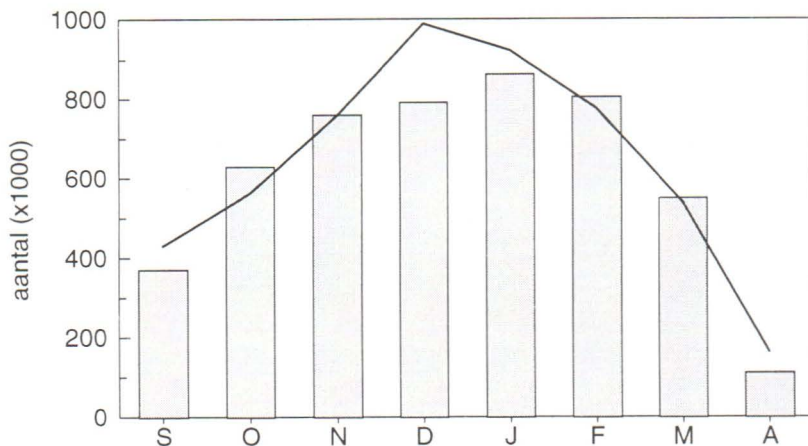
Watervogels in de Zoete Rijkswateren in 1997/98

■ Na twee winters waarin de verspreiding en de aantallen watervogels sterk werden bepaald door vorst, kende Nederland in 1997/98 weer eens een zeer zachte winter. Dit had tot gevolg dat wintergevoelige soorten in Nederland bleven overwinteren, terwijl andere juist in kleine aantallen werden gezien. Over het geheel genomen werden iets minder vogels in de Zoete Rijkswateren geteld dan in eerdere zachte winters. In dit artikel wordt een eerste overzicht van de telresultaten gegeven.

Warme en droge winter

Afgezien van zes opvallend koude dagen eind oktober (met minima tot $-7,5^{\circ}\text{C}$!), bleef de hele winter aan de warme kant. Van november tot en met maart kwamen slechts 27 vorstdagen (minimum beneden nul) en 2 ijsdagen (maximum beneden nul) voor. In een normaal seizoen zijn dat er respectievelijk 41 en 10. Gerekend naar de classificatie van IJnsen gaat de winter dan ook als 'zeer zacht' de boeken in. Uitgezonderd de periode december-januari, waren de neerslaghoeveelheden tot het voorjaar beperkt. Maart en april verliepen echter uitgesproken nat tot zeer nat. In april viel zelfs bijna tweemaal zoveel regen als normaal.

taling, Slobeend, Toppereend, Nonnetje en Grote Zaagbek (tabel 1). Veel van deze soorten werden niet eerder tijdens het Zoete Rijkswateren-project in dergelijk kleine aantallen waargenomen. Bij een aantal soorten kwam dit ook al uit de resultaten van de mid-wintertelling naar voren (ontbreken van zaagbekken), en kan het wellicht verklaard worden vanuit het extreem zachte weer. Soorten als Fuut, Smient en Kievit werden tijdens de midwintertelling in de rest van het land evenwel in normale (of zelfs boven-gemiddelde) aantallen waargenomen (zie SOVON-Nieuws 1998-4: 17-18). Het lijkt er dus op dat er specifieke factoren zijn geweest die het voorkomen in de Zoete Rijkswateren negatief

Figuur 1. Totaal aantal watervogels per maand in de Zoete Rijkswateren in 1997/98. De staven geven de aantallen in 1997/98; de lijn het gemiddelde in 1992-96.

Weinig spectaculaire aantallen

In 1997/98 werden in de maanden september-april 4,8 miljoen watervogels aan het papier toevertrouwd (figuur 1), wat een fractie minder is dan in eerdere seizoenen (1992-97 gemiddeld 5,1 miljoen). Het maximum van alle soorten samen (in januari) was met 863.000 vogels wel zo'n 20% lager dan de maxima in voorgaande seizoenen. Deze trend deed zich eigenlijk bij vrijwel alle soorten voor. Opvallende (negatieve) uitbijters waren te zien bij Fuut, Smient, Winter-

hebben beïnvloed. Eén daarvan zou de droogte in het najaar en de winter en het ontbreken van inundaties langs de rivieren kunnen zijn. Daardoor zullen bijvoorbeeld de uiterwaarden minder aantrekkelijk zijn geweest voor foeragerende eenden en Kieviten.

Randmeren nog steeds in de lift

Niet alle watersystemen deelden in de lage aantallen. Op de Randmeren werden in het najaar van 1997 opnieuw grote watervogelconcentraties waargenomen. Zo waren er in novem-

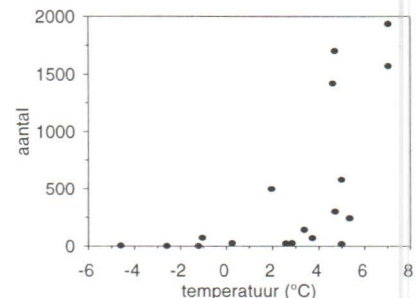
ber 26.500 Tafeleenden en 33.375 Meerkoeten te vinden op het Wolderwijd en Veluwemeer. Aantallen die overigens in dezelfde orde van grootte liggen als in het najaar van 1996. Van de zwanen werden in november op beide meren wel recordaantallen geteld: 3320 Knobbelswanen en 4280 Kleine Zwanen. Zoals inmiddels bekend mag worden verondersteld, zijn de aantallen watervogels op de Randmeren in de afgelopen jaren toegenomen als gevolg van een sterk verbeterde waterkwaliteit en een daarmee gepaard gaand herstel van de onderwatervegetatie van waterplanten (zie o.a. themanummer van De Levende Natuur 98: 1-44).

Exoten

Tijdens de tellingen in de Zoete Rijkswateren wordt ieder seizoen een grote verscheidenheid aan watervogelsoorten waargenomen. In 1997/98 werden 102 soorten en 18 exoten (zoals Zwarte Zwaan en Mandarijneend) en diverse hybride vogels (zoals een kruising Casarca X Bergeend) waargenomen. Het aantal soorten dat jaarlijks wordt gezien is vrij stabiel (97-102 soorten, tabel 1). Ook het aantal soorten exoten dat jaarlijks op de tellformulieren verschijnt is stabiel. In totaal werden er in vijf seizoenen 117 soorten en 24 soorten exoten gemeld.

Grutto's in het voorjaar uitgelicht

De Zoete Rijkswateren zijn in het voorjaar voor Grutto's een belangrijke pleisterplaats alvorens de vogels zich over de broedgebieden verspreiden. De eerste vogels arriveren soms al in januari (in 1996 2 en in 1998 1 ex.). Afhankelijk van de weersomstandigheden worden er in de Zoete Rijkswateren reeds in februari tientallen tot honderden Grutto's geteld. Figuur 2

Figuur 2. Relatie tussen de gemiddelde temperatuur in De Bilt in de periode 1-15 februari ($^{\circ}\text{C}$) en het aantal Grutto's in de Zoete Rijkswateren (Grote Rivieren, Beneden Rivierengebied en Randmeren) tijdens de februari-telling in 1981-98.

Tabel 1. Maxima van 18 karakteristieke watervogelsoorten van de Zoete Rijkswateren in september-april 1992/93 t/m 1997/98. In de tabel is aangegeven in welke maanden het maximum viel in 1992/93-1996/97 (max. 92-97) en in het seizoen 1997/98 (max. 97/98). In de onderste regels is aangegeven hoeveel soorten (excl. exoten en kruisingen) en exoten er jaarlijks zijn waargenomen, alsmede hoeveel vogels er totaal werden geteld.

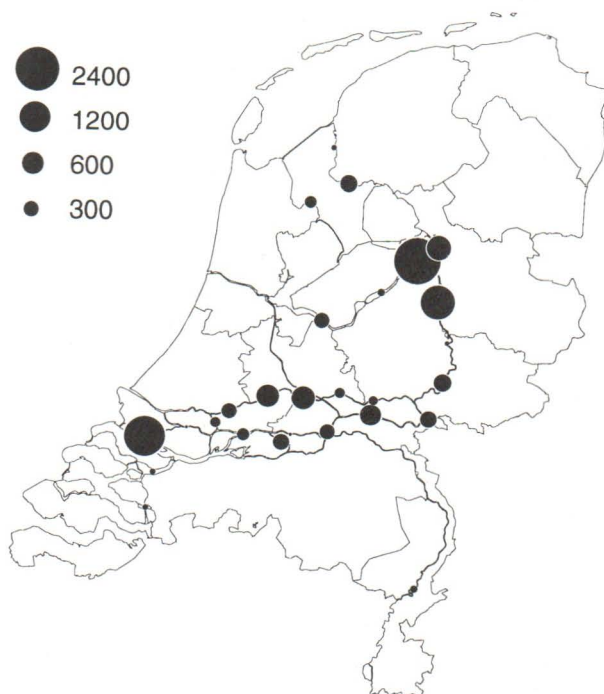
Soort	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	max.92-97	1997/98	max.97/98
Fuut	11.488	11.986	9.907	14.475	13.378	sep	8.348	okt
Aalscholver	23.302	17.849	22.515	24.836	27.517	sep-okt	26.854	sep
Knobbelzwaan	4.981	5.483	4.821	7.153	6.890	sep	6.367	okt
Kleine Zwaan	3.774	5.371	3.944	2.963	4.209	nov-jan	4.840	nov
Smient	200.960	196.534	213.616	201.411	150.819	dec-jan	163.983	jan
Krakeend	3.437	3.727	4.325	6.721	5.862	okt-jan	4.901	okt
Wintertaling	8.372	7.566	8.546	7.994	8.067	nov-jan	6.904	okt
Wilde Eend	102.368	117.361	107.013	78.725	104.219	dec-jan	86.902	jan
Slobeend	5.918	4.239	2.846	3.765	3.018	sep-nov	2.296	nov
Tafeleend	59.598	51.215	52.920	59.634	60.881	okt-jan	46.972	dec
Kuifeend	154.232	139.351	131.837	156.510	105.959	okt-jan	139.098	nov
Toppereend	184.610	144.534	139.382	88.836	113.758	dec-mrt	66.426	feb
Brilduiker	7.792	12.267	5.137	7.526	7.375	dec-mrt	5.731	jan
Nonnetje	1.570	1.848	910	8.814	1.370	jan-feb	688	feb
Grote Zaagbek	5.667	4.549	3.924	11.949	7.893	dec-feb	1.817	feb
Meerkoet	91.669	91.217	96.734	118.333	110.250	okt-jan	101.586	nov
Kievit	269.667	77.225	148.418	118.215	133.843	sep-feb	75.336	nov
Kokmeeuw	118.643	116.693	141.671	56.320	102.796	jan-mrt	70.193	mrt
alle soorten	1.134.876	1.094.455	1.065.423	902.831	937.197	dec-jan	863.156	jan
aantal soorten	102	97	97	98	100		102	
aantal exoten	9	13	12	14	14		13	

laat duidelijk zien dat het aantal correleert met de temperatuur. Pas bij waarden die flink boven nul liggen arriveren de Grutto's vroeg en worden tijdens de tellingen al gauw een paar duizend vogels waargenomen. Normaal gesproken wordt de top bereikt in maart. Het gaat daarbij voor de Zoete Rijkswateren in de periode 1993-98 om 6300 tot 17.000 vogels. In maart 1998 verbleven er 11.768 Grutto's. Deze maxima bedragen zo'n 5% van de Nederlandse broedpopulatie. De grootste concentra-

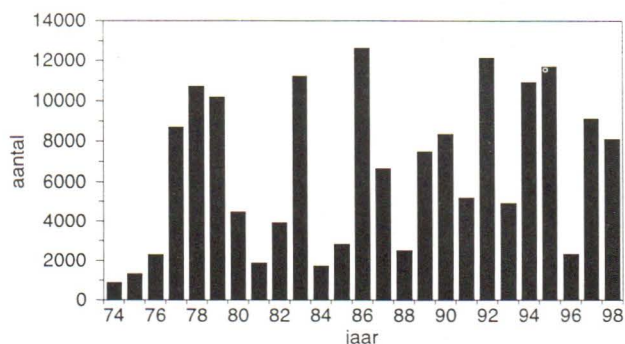
ties werden in maart 1998 gevonden langs de noordelijke IJssel en langs het Haringvliet (figuur 3). Elders was de verspreiding redelijk gelijkmatig, alleen langs de Maas ontbrak de soort.

Op langere termijn lijkt er geen sprake van een eenduidige trend. De aantallen voor de Grote Rivieren in 1974-98 schommelen van enkele honderden tot meer dan 10.000 vogels (figuur 4). Een deel van deze fluctuaties hangt samen met het voorjaarsweer. In jaren waarin de winter lang aanhield (bijvoorbeeld in 1985 en 1996) werden in maart in de uiterwaarden maar weinig Grutto's aangetroffen en werden nog relatief veel vogels gezien in april. In april 1996 bijvoorbeeld, werden er bijna twee maal zoveel (3900) vastgesteld als gemiddeld in die maand (2000). Daarnaast werden relatief veel vogels geteld in jaren waarin sprake was van gunstige (lokale) omstandigheden, zoals drassige uiterwaarden in maart 1995.

Arjan Boele & Berend Voslamber

Figuur 3. Verspreiding van de Grutto in de Zoete Rijkswateren in maart 1998.

Figuur 4. Aantal Grutto's langs de Grote Rivieren in maart 1974-98.